

OUIWERKERK, dorp in het water

OUWERKERK: dat is het laatste gat; dat is hoop en wanhoop en wéér hoop; dat is berekenen en doen; eelt en tekort aan slaap; vloeken van de zenuwen en spugen op de zee; bidden in een noodkerk en het halen. Ouwkerk: dat is 6 November om drie minuten voor middernacht, klokje van Wilhelmus, gebrul van sirenes en stoomfluiten en de stem van een ontroerde koningin in tedere huskamer. Maar Ouwkerk is ook dat kleine dorp, waarvan de naam plotseling op de telez van alle Europese persbureaux verscheen, maar dat wij die nacht aan boord van de Prinsessepleat, waarop wij de plaatsing van de laatste caisson volgden, niet konden zien. Het lag in het donker aan de andere kant van de dijk, ingesloten door het water, zo goed als ontvolkt. Het obsedeerde me dat ik er niet heen kon. Lang daarna nog, toen ik al weer terug in Amsterdam was, bleef de klok van dat dorp door mijn hoofd beieren. De kranten brachten uitvoerige reportages over de laatste Phoenix, over de spanning bij de afgrenzing, maar over dat dorp achter de Scheldedijk vond ik te weinig. Dat weinige was echter intrigerend genoeg om te besluiten, door er zelf heen te gaan, mijn verbeelding aan de werkelijkheid te toetsen.

Aankomst

Zo stond ik dan op een grijze herfst-dag aan de Stenen Dijk bij Zierikzee te wachten op de vlet, die mij over het na de dichting tot stilstand gekomen water van de Vierbanenpolder naar Ouwkerk zou brengen. De zee was een meer geworden, dat iets liefelijks zou hebben gehad, wanneer ik niet de bovenkant van bomen had gezien, die dood uit het water staken en hier en daar een in tweeën gesneden boerderij, die mijn blik niet tegenhield, omdat ik er dwars doorheen kon kijken. Het miste een beetje toen we wegvoeren met schipper Kuypier, wethouder van Ouwkerk en met een vrouw die terugkeerde uit de evacuatie. We zwegen en keken. Kuypier vol aandacht voor de vaarroute, de vrouw voor de half-ingesgoten hofstede van haar broer — ze keek met omgedraaid hoofd zo lang tot ze naar niet meer kon zien — ik naar die twee mensen, te weinig van hun leven hier wetend om mezelf met hen te kunnen identificeren: een stadsmens, een indringer, op zijn best een toerist, die de boot nodeloos belastte.

Daar had je het al. We waren vastgelopen. Kuypier moest het water in, om ons los te wrikken. Toen we weer voeren zag ik het dorp. Zelf grijs, kwam het omhoog uit de grijsheid van het water, onwonderlijk, tot ik op een breed front de huizen kon onderscheiden, de rode daken, de gevels.

Ik keek niet meer naar de verwoestingen om mij heen; de scheefgezakte telefoonpalen waarvan de draad in het water hing, slap en zinloos; stukken muur die uit het meer opzagen; het aangespoelde wrakhout; het stro. Ik keek naar het dorp dat nu vlakbij was en naar de wijdende man op het steigertje die zijn vrouw kwam afhalen. Toen ze elkaar omhelsden leek het even of ook ik thuisgekomen was. Even, want schoorvoetend ging ik aan land.

De steiger kwam midden in een straatje uit. Aan de linker kant daalde het af naar het water waarin brokstukken van huizen stonden, rechts ging het omhoog. Automatisch ging ik rechts. Ik kwam op een plein, door leilinden afgezet. De huizen waren klein en vriendelijk; achter de meeste vensters stonden geraniums en soms ook begonia's. Slechts een enkel huis had iets statigs,

maar tegelijk maakte het dan een bijzonder vervallen indruk. Midden op het plein stond een nieuw groot gebouw, dat een school bleek te zijn; ik keek naar binnen, maar zag niemand. Op het bord stond een tekening van de dijking.

Langs een ligusterhaag waaruit kat-togen loerden, stak ik het plein over. Er stond een hoge klokstool met een klok er overal lagen landbouwwerktuigen, de meeste verroest en van een rood kruis voorzien. Ik liep het hele plein rond, telkens stilstaande bij een zijstraatje dat, omlaaglopend, steeds op dezelfde manier abrupt eindigde in een bekisting over de volle breedte, gevuld met zakken zand. Daarachter glinsterde water. Het dorp, kennelijk op een terp gebouwd, was sinds de ramp een eilandje. Alles wat buiten de terp lag, bestond niet meer of bestond enkel als een ongerijmdheid, de inval van een gek: een boerderij midden in het water. In het laatste zijstraatje bolde aan een lijn opgehangen wasgoed en daar stonden ook klompen voor een deur.

Ik herademde. Er was leven.

Hoe het was

Op papier mogen er vijftien mensen in het dorp verblijven in werkelijkheid zijn er zeker tachtig, zegt Theo Slager, caféhouder en metselaar die aan de Ring woont en bij wie ik onderdak krijg. We zitten in de hoge gelagkamer bij de warme kachel en daar, van Slager en van de gaande en komende man en die avond ook van de burgemeester en de dominee, hoor ik de geschiedenis van het dorp over de laatste tien jaar.

In 1944 werd Ouwkerk geëvacueerd. De Duitsers bleezen de toren op; toen kwamen de Engelsen en bombardeerden de kerk weg. De polder ging onder water en toen de bevolking in '45 terugkeerde trof zij een desolate toestand aan. De tanden werden op elkaar gezet. Eenmaal aan het werk, viel het mee, ook wat de gronden betreft. In '47 was er al een behoorlijk oogst.

Menige dag wapperde de vlag op een huis dat onder de kap ging en er werd behoorlijk verdiend. De meeste arbeiders hadden deulbouw bij de boeren; de klasstegenstellingen waren niet groot. Er werd veel gelezen, gekaart en geknutseld. Twee maal per jaar was er

een uitvoering, eerst van de harmonie „Nieuw Leven" dan van de „Sportclub". In de gelagkamer waar ik nu zit was dan het toneel. In het aangrenzende vertrek met het biljart zaten de mensen. Tegen elven kwamen de krentebroodjes en de soep en door een gat in het plafond werden de stoelen naar boven gehesen. Ruimte voor de dans waaraan niemand zich onttrok, ook de dominees-vrouw niet. Politie was er niet en was ook niet nodig in Ouwkerk. Wie met vakantie ging sloot zijn huis niet af. Het dorp hing aan het dorp, al mocht op Zondagavond de heug wel eens uitzwermen naar Zierikzee, een half uurtje fietsen langs uitstekende wegen. Maar meestal bleef ze thuis; er was altijd wel wat te doen; op iedere vijfentwintig mensen was een vereniging. 's Zomers-avonds werd er op de Ring gewandeld. De meisjes aan de ene kant, de jongens aan de andere; het partijtje dat alleen wou zijn, ging naar de dijk.

Het gebrek aan sportterreinen werkte de baldadigheid nogal eens in de hand, maar die nam nooit kwaadaardige vormen aan. Ten hoogste hingen de luiken van een huis 's morgens vroeg aan een molerwiel of stond bij het opgaan van de zon midden in de dorpsstraat een hooischelf, die verkeer onmogelijk maakte. Er was geen groenteboer, geen schoenmaker en geen slager en toen de barbier vijftenzig jaar werd, zei hij: Doe het nu voortaan zelf maar, ik ga stilleten van Drees.

Echte zieners kende het dorp niet, maar een mystieke inslag, invloed van het pitisme, kon men de bevolking niet ontzeggen. Na een begrafenis bij de koffiemaltijd gingen de gesprekken minder over het hier en nu dan over het hiernamaals, al smaakten de broeders er niet minder om. Materialisme was hier meer schijn dan werkelijkheid. Achter de trots om de ploffieten, de radio en het meubilair verborg zich een stuk menselijke solidariteit, die zich tijdens de ramp openbaarde en door die ramp werd verdiept.

Hoe het is

De ramp is nu tien maanden geleden; het laatste gat is gedicht. Laten we gaan kijken hoe het nu is in Ouwkerk. Marco, de zoon van de burgemeester leidt ons rond.

„Welke maat schoenen heeft u?" vraagt zijn vader. Met lieslaarzen aan sta ik even later bij de muzikentop op de Ring. „U zult al wel gezien hebben, zegt Marco, „dat deze linden bijna allemaal dood zijn. Ook over dit hoogst gelegen deel van het dorp kwam die Zondagmiddag het water. Al die landbouwwerktuigen die daar op een hoop staan, zijn later met veel moeite uit de polder gehaald; de meeste zijn niet meer bruikbaar, vandaar dat rode kruis." We lopen langs een barak. „Hier bivakkeren de mannen die aan de dijk werken; het zijn allemaal Ouwkerkers. Als er nog één kamer in hun huis is,

DOOR ED. HOORNIK

slapen ze daar; de meesten slapen hier." We dalen een straatje af naar het water. De laatste Algen zijn kapot. Geen ramen, geen deuren, doorgezakte daklijsten, gescheurde muren. Een stuk betengeling fladdert in de wind. Daar is dan het water, vuil, groen, grijs-groen. Een zilte lucht stijgt er uit op. Verderop wordt het helemaal grijs; grijs zover ik zien kan; grijs de hemel die er op rust.

We gaan erin. Marco loopt voor, zeker en rustig; langzamer ik op twee dikke voeten. Het valt mee. Het is geen klei waar we op lopen, maar zand, zand dat in ontzaglijke hoeveelheden door de zee is aangevoerd, en dat nu de eb- en vloedstromen tengevolge van de dijkdichting opgehouden hebben, hier is bezonken. De kilte van het water dringt door het rubber. Ik kan de grond niet zien. Ik loop als een blinde, bang voor de gaten, de stenen, de uitstekende. Soms komt de zandbank een eind boven water, soms zakt zij er een eind in weg.

Uit de verte leek het huis van de burgemeester betrekkelijk goed, maar nu we naderbij komen en het ingaan, blijkt hoe het heeft geleden. Water en zand hebben verschrikkelijk huishouding en het water dat tot op de eerste verdieping heeft gestaan, toen het zand, een laag die steeds dikker werd, zo dik, dat het hek aan het begin van de oprijlaan er maar nauwelijks boven uitsteek en in de benedenkamers, waar het water nu uit is weggevoerd, het zand tot aan het vastkloof ligt. Alleen wat hier staat is door een dikke sliedlaag bedekt. Ik gis wat het kan zijn; een paar keer raad ik verkeerd. Gewone dingen; een stoel, een vaas, een bordje hebben niet alleen hun „menselijkheid" verloren, maar ook hun ding-zijn is aangetast.

Ze zijn geen voorwerpen meer, maar iets tussen ding en dier, surrealistische vormen, waarop de zeepolken zich hebben afgezet, nachtmerrie-achtige verschijningen met honderd kleine ogen die staren naar je. Het is wat hier staat, en perend stuk gordijn. De boeken in het boekenkastje — een encyclopedie zegt Marco — zijn één vuile bruine massa in een kamerhoek vol ontbinding, waar vogels hun uitwerpselen laten vallen. We lopen naar boven.

Het gaat zonder gevaar. Dit huis staat nog recht overeind; het kan gerestaureerd worden; het is een gunstige voorzoring. „Lang staan op het balkon. Hier gingen mijn vader en moeder op het vlot, zegt Marco. Er zat een touw aan en zo werden ze naar de overkant getrokken. In die paal daar — hij wijst op een oepkaal van de telefoon — hing twee dagen en twee nachten een vlag. Toen ze hem kwamen redder, kon hij zich niet losmaken; zijn vingers waren als krabben, onbuigbaar.

„Hoe was niet hier vroeger?" vraagt ik. „Mijn moeder hield veel van de tuin; het was een prachtige tuin. Daar, wijst hij; hij wijst op een zandvlakte, waarin plassen water staan en dode heesters. „Na de oorlog" gaat hij verder, „beek ik een jaar ziek geweest. Dan lag ik daar in een tuinstoel. Toen ik wat beter was speelde ik met de hond in het grasperk. Daar ziet u de weg; iedereen die langs kwam zwaaide." Ik knik, hoewel ik de weg niet zie.

Door zand en modder, afval en bezinksel en soms ook weer door t'water, wandelen we het hele dorp rond. De meeste van de keurige huisjes die op de Ring staan zijn aan de achterkant vernield of beschadigd. De hofsteden in de polder die in elkaar gingen, leverden wrakhout op dat water, en wind naar het dorp voerden, waar het als een stormram de huizen rammele. Er is geen beter slooppmiddel dan water; het levert eerste klas vakwerk.

Bij tussenponen klinken hamerslagen door de stilte. Iemand die niet in het dorp nu zit, maar stikt van heimwee is teruggekomen. De kamer vóór is bebouwend; daar slaapt hij; de kamer achter is de hel. Daar kruipt hij rond, een aardworm in het slijk, ruimend en redderend. Ik kan hem gemakkelijk zien, want de achtergevel is in elkaar gestort.

Nee, hij bidt niet, al ligt hij op de knieën. Hij werkt. Dit huis, deze muur, dit stuk grond zijn van hem; ze zullen weer worden wat ze waren. Steen vóór — en bikt hij los uit het puin. Die stenen stapelt hij op. Dat is het begin van een nieuwe muur, betaald met zweet en kapotte vingers. Met die vingers schrijft hij 's avonds een brief aan zijn vrouw die nog geëvacueerd is. Voor Kerstmis is het klaar; dat zullen we thuis vieren, schrijft hij. Hij is zeventig jaar; daarom rust hij vaak. Een paar keer per dag krijgt hij koffie van de burenen, die al eerder zijn teruggekomen en mij vol trots de nieuwe kamer tonen. De oude hiernaast is al weer aan het blikken. Zonder te rusten nu. Aan het maar.

Het kerkhof

OVER een langgerekte zandpaat komen we bij het kerkhof. Alleen de bovenkant van de twee openslaande ijzeren deuren die toegang tot de dodenkamer geven, steekt boven het zand uit. Daarachter ligt een rechthoek van slijk en water. De zerken zijn onzichtbaar; die liggen daaronder. Alleen de rechtopstaande grafstenen komen er voor een klein deel boven uit. Hier rust, lees ik. De naam is daaronder, in het zand. Ineens loopt de zandpaat schuin af. Hier en daar komen zerken bloot; de meeste staan nog in het water, dat telkens rimpelt en als in het vers van Nijhoff de namen uitwist.

De kruisen hangen vol wier en vuil stro. Honderden zeeleerren liggen hier, mat en stinkend, en reusachtige brokken ondergronds veen, die uit de soms achtien meter diepe kreken zijn losgewoeld en hier neergesmaakt. Clandestien teruggekeerde dorpelingen staan aan de rand van het kerkhof, waar het water weer begint. Ze kijken naar het overkant. Tegen de horizon steken de silhouetten van kranen en draglines af; er is een voortdurend gezemo van machines. De neergelaten caissons zijn van hier af duidelijke zichtbaar. Meeuwen cirkelen rond, zonder ophouden klagend, lange verschrikkelijke klachten boven de hoofden van het groepje mannen. Horen ze het? Horen ze het niet? Opeens trekt een gele gloed door de waterpoelen. De engel met het vlammeend zwaard? Nee, aan de overkant op het werk zijn de lichttorens aangestoken. Terug naar het dorp, denk ik; terug naar de warmte van de gelagkamer. En weer waden we door het water, want Marco wil dat ik nog meer zie. Meer ruïnes, meer monster.

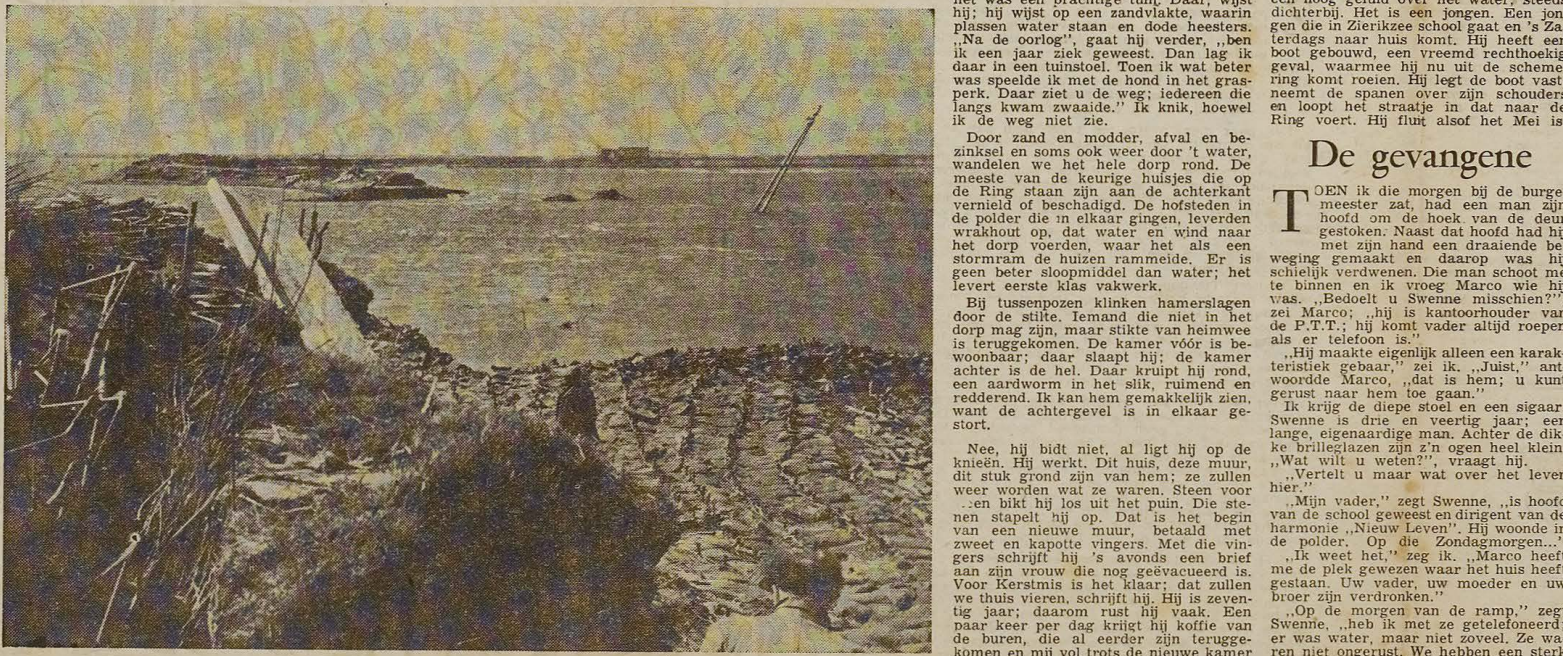
Het huis waar we nu komen staat droog, maar de ramen zijn er uit. Daarom zie ik, nog buiten staande, al de ravage daarbinnen. „Nooit gedacht", zegt Marco, „Hier woonden twee zusters". Ze zijn nu oude vrouwen al. Ee waren ze in het oudeliedenhuis, maar ze wilden liever op zichzelf zijn. Toen is dit huis voor ze gebouwd. Vandaar de naam." We gaan binnen. Hier geen zand, maar modder. Een lege holle kamer. Er ligtje aan de muur met iets erin, de muur zelf vol zieke plekken. Dwaars over de vloer een stuk matras, de restanten van een naaimachine, een schemerlampje; uit een haastig gesloten muurkast; een stuk jurk. Modder en de lucht van modder en in een hoek, geknakt, diep in het vuil, twee dames-schoentjes, verhalen vertellend als de schoenen op 'n schilderij van Van Gogh. Over twee zusters, die van 'n eigen huisje droomden. Over de vervulling. Over de mededeling van wat er was. Klag maar meeuwen, klag maar. Klag over de zusters van „Nooit gedacht".

Als ik buiten kom hoor ik fluiten; een hoog geluid over het water, steeds dichterbij. Het is een jongen. Een jongen die in Zierikzee school gaat en 's Zaterdag naar huis komt. Hij heeft een boot gebouwd, een vreemd rechthoekig geval, waarmee hij nu uit de schemering komt roeien. Hij legt de boot vast, neemt de spanen over zijn schouders en loopt het straatje in dat naar de Ring voert. Hij fluit alsof het Mei is.

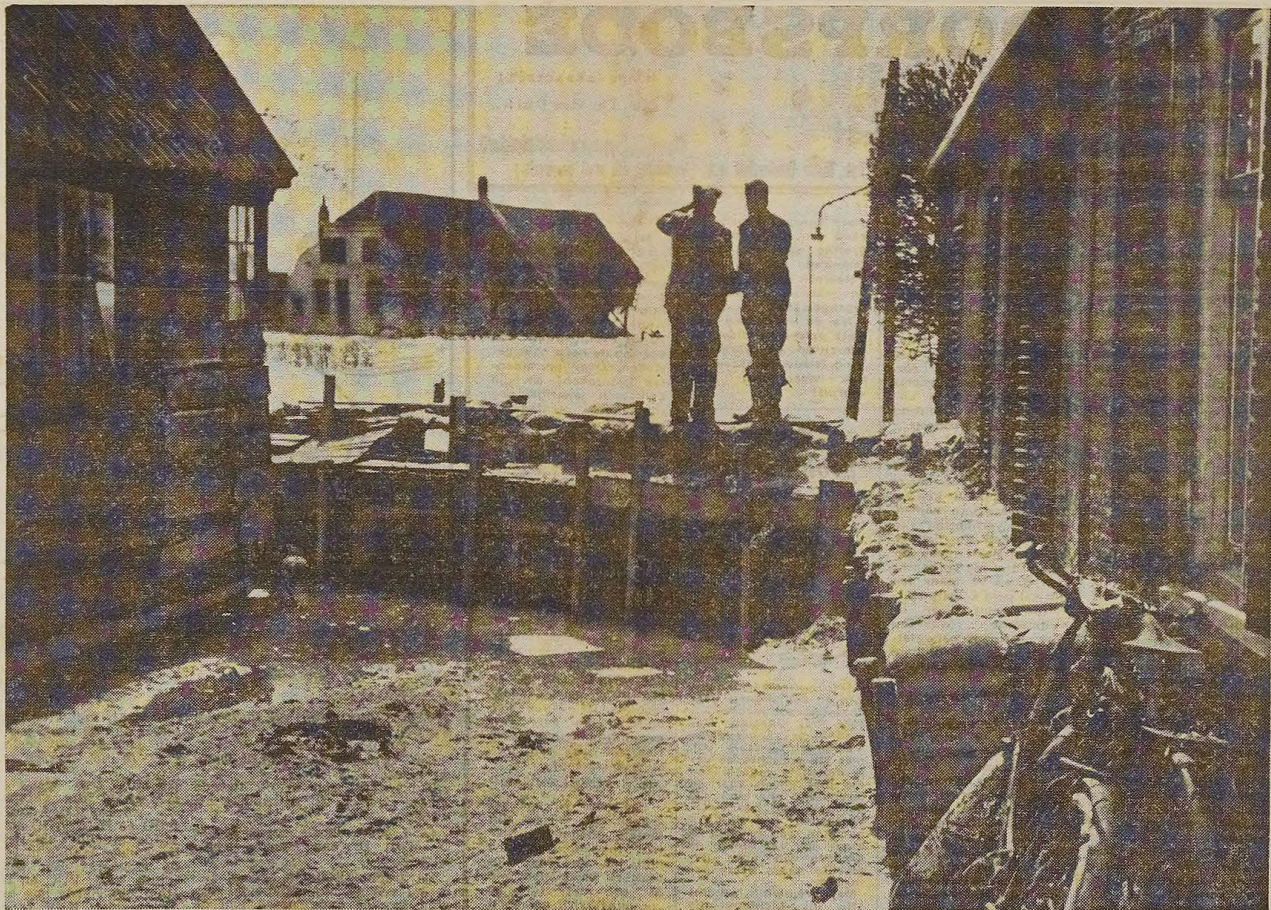
De gevangene

TOEN ik die morgen bij de burgemeester zat, had een man zijn hoofd om de hoek van de deur gestoken. Naast dat hoofd had hij met zijn hand een graaiende beweging gemaakt en daarop was hij schielijk verdwenen. Die man schoot me te binnen en ik vroeg Marco wie hij was. „Bedoelt u Swenne mischien?", zei Marco; „hij is kantoorhouder van de P.T.T.; hij komt vader altijd roepen als er telefoon is."

„Hij maakte eigenlijk alleen een karakteristiek gebaar," zei ik, „Juist," antwoordde Marco, „dat is hem; u kunt gerust naar hem toe gaan." „Ik krijg die diepe stoel en een sigaar. Swenne is drie en veertig jaar; een lange, eigenaardige man. Achter de dikke brilleglazen zijn 'n ogen heel klein. „Wat wilt u weten?", vraagt hij. „Vertelt u maar wat over het leven hier." „Mijn vader," zegt Swenne, „is hoofd van de school geweest en dirigent van de harmonie „Nieuw Leven". Hij woonde in de polder. Op die Zondagmorgen..." „Zag ik," zeg ik, „Marco heeft me de plek gewezen waar het huis heeft gestaan. Uw vader, uw moeder en uw broer zijn verdronken." „Op de morgen van de ramp," zegt Swenne, „heb ik met ze getelefoneerd; er was water, maar niet zoveel. Ze waden niet ongerust. We hebben een sterk huis, zeiden ze. Als het eb zou worden, wilden ze naar het dorp komen, maar het werd geen eb. Het water bleef stij-

De polder, die nu het gat gedicht is, langzaam droogt komt

De dominee en de dichter, staande op een nooddijkje

gen. Mijn moeder ligt begraven in Goes, mijn vader in Zierikzee. Het water speelt raar met de mensen. Mijn broer is pas kort geleden gevonden."

Mevrouw Swenne schenkt thee, een magere, heel preetse vrouw. „Mijn kinderen en mijn zuster zitten in Roermond," zegt ze. Het is stil in huis. „Hoe heten uw kinderen?" vraagt ik. „Kees en Marietje. Marietje is de jongste. Ik heb geen rust. Hier verlang ik naar Roermond en in Roermond verlang ik naar hier. Als ik daar wegga, brult Marietje het ergste."

„Nog altijd water," zeg ik, wijzend naar het raam. Ze knikken alle twee. Buiten, achter een wereld van aangespoelde waardeelose dingen — een afgerukt luik, de kap van een boerebrik — ligt grijs en rimpeloos de zee.

„Nis is het niet erg meer," zegt mevrouw Swenne, „maar vóór de dijk dicht was, sloeg bij vloed het water tegen het raam. 's Nachts werd ik er wakker van. Ik ben blij, dat we met z'n tweeën zijn."

„Ik heb de kinderen in geen vier maanden gezien," zegt Swenne. „In Roermond was het heerlijk, maar toen de telefoonverbindingen werden hersteld moest ik terug. Dat was 13 Juli. Sinds die dag zit ik hier vast. Altijd kan de telefoon gaan."

„Zijn er veel abonne's?"

„Op het ogenblik vijf. Voor de ramp één-en-dertig. Daarom moet ik altijd hier zijn, ik of mijn vrouw. We kunnen nooit eens samen op het slik kuiseren of op visite gaan. Als mijn vrouw in Roermond is, zit ik hier helemaal gevangen. Van de zomer, bij eb, ging ik wel eens op dat platje daar zitten. In de zon. Dan kon ik de telefoon nog net horen. Ik zou wel weer naar Roermond willen. Daar speelde ik bij de Koninklijke Harmonie. Ik ben protestant, maar daar speelde ik zelfs bij processies. Zal ik u mijn caedeaux eens laten zien?"

Hij gaat weg. Mevrouw Swenne schenkt nog eens thee in. „Een andere broer van mijn man is door de Duitsers doodgeschoten," zegt ze. Donker de kamer. Donker het dorp. Swenne komt terug. „Die tabakspot," zegt hij, „kreeg ik van de PTT in Roermond; dat schilderijtje van de harmonie; de dankbetuiging staat achterop; die is nog mooier dan het schilderij."

„Hij was toch organist van de kerk?"

Hij knikt.

„Na de oorlog was het orgel kapot. We hebben het laten repareren. Dat kostte drieduizend gulden. Nu heeft het in het water gestaan. Ik geloof niet, dat het nog eens hersteld kan worden." Hij begint op de piano te zoeken. „Wat zoek je?" vraagt zijn vrouw. „Dat prospectus," zegt Swenne, en tegen mij: „Weet u, een elektronisch orgel, dat zou mooi zijn. Daar heb ik een prospectus van." Hij blijft zoeken, maar kan het niet vinden.

„Heeft die piano erg geleden van het water?" vraagt ik om hem af te leiden. „Niet erg." Hij slaat een paar accoordjes aan. „Nog één keer gaat hij weg." „Er zijn zeven muzikanten op het dorp verdronken," zegt zijn vrouw. „De meeste muzikinstrumenten zijn verloren gegaan." En als om het te bezegelen doet ze het dekset op de tabakspot. Swenne komt met een foto. „We hadden ook een zangclubje," zegt hij. „Hier staan ze allemaal op." Het is een groepfoto. Mannen en vrouwen, jongens en meisjes. Dan begint hij te wijzen. „Die is verdronken," zegt hij. Hij wacht even. „En die." Hij

wacht weer. „En die." Weer wachten. „En die... Je kan er niet over heen leven. Het blijft bij je zitten."

Ik neem afscheid. „Ik ben nog een collega van u," zegt Swenne; „ik ben correspondent van de Zierikzeese Nieuwsbode, maar ik kan nooit engens heen als er iets te doen is. Ik moet hier blijven bij de telefoon." En dan met een blik op de piano: „Ik speel veel. Vader zou dat goed vinden." Dat laatste herhaalt hij, maar meer voor zichzelf dan tegen mij.

Het avondmaal

TERUG naar Slager. De Ring is nu donker. Alleen uit de etalage van de bakker straalt licht. Ik een in de huiskamer, samen met de anderen: de drie zusters Slager: Betje, Marie en Jo en een man van de Rijkspolitie, die hier in de kost ligt. Ze vrouwen de handen; alleen de politiemann slaat een kruis. Waarover praten we? Over het water — hoe lang het nog in de polder zal staan — en over dat stilte, die terugkeer is, sinds het laatste gat werd gedicht. Daarvoor was er tussen eb en vloed een verschil van één meter; bij afgaand tij stond er een sterke branding naar de krekten toe; enorme watervallen en een gebul als van een dier dat gekeld wordt.

Slager en zijn zusters behoorden tot de eersten die naar het dorp terugkeerden. Dat was 11 Maart. Geen licht, weinig drinkwater. Midden in de nacht opstaan om de schippers weg te helpen, die de kadavers moesten bergen. „We hadden toen zeventien katten," zegt Jo, „die kwamen hier iedere morgen eten halen. Een paar zijn er doodgebeten door de ratten. Langzaam kwam er verbetering; electriciteit, telefoon, een glas jenever."

De politiemann leest een brief van zijn dochtertje voor. Lieve pappa, met haneplaten geschreven. We mogen het allemaal zien. „Ik had hier een kleuter-schooltje," zegt Betje. Zij is een gezellige vrouw van omstreeks vijftig jaar. Door die brief moet ze aan de kinderen denken. De dertig kinderen van haar schooltje die weg zijn. Ze beginnen allemaal te leven; hun gezichten, hun namen, hun gultigheden, hun streken; de spelletjes, de liedjes. Op de binnenplaats waar we op uitkijken en die door een stukje gras nog iets van een tintje heeft kraait een haan. Daarachter, in een soort van speelgoedhuisje, staat een varken. Plotseling begint Betje te lachen. „De kinderen wilden altijd dat ik voor een speeldier," zegt ze. „Soms deed ik het. Twee zaten er op mijn schouders de anderen hingen aan mijn nek. Wat een pret als ik knorde..."

In de kamer tingelt een fijn belletje. Marie schuift haar stoel achteruit en staat op. Even later komt ze voorbij door het tuintje. „Moeder," zegt Slager, „kreeg toen we hier terugkwamen een beroerte. Het kan iedere dag aflopen. Ze is tweeëntachtig. De schrik is ze nooit te boven gekomen. Ik kan er niet in, zei ze van de week. Ze was weer bezig met het bootje, dat ons hier weghaalde."

„Weet ze dat het gat dicht is?" vraagt ik. „Ze heeft de hele avond liggen wachten. Op het laatst geloofde ze het niet meer. In Augustus was het ook misluk."

Om middernacht begon de klok te luiden. Dat heeft ze gehoord."

Marie komt terug. We danken. De drie zusters gaan aan de afwas — mondjesmaat met het water, dat nog altijd schaars is — Slager neemt de krant. De gelagkamer is leeg; het is Zaterdagavond. Misschien komen straks de dijkwerkers. Aan de muur hangt een halve-eeuw-oude ingelijste reclameplaat van „Gedroogde Spoeling". In de enige leunstoel staat een naamandje met brieven. Een man met een city-bag komt binnen. Goede avond. Hij is de dokter uit Zierikzee.

NA de oorlog had Ouwkerk geen kerk meer. Er kwam een Zwitsers-erke parak. Die staat midden op de terp, een heel arm godshuis, schemerig en kaal. In de consistoriekamer, die lijkt op de cel van een monnik, vind ik de dominee, Elbert Kuyn.

„Beschrijf me," vraag ik hem, „twee willekeurige dagen; een dag een maand vóór en een dag een maand na de ramp."

„Een maand voor de ramp woonde ik in de oude pastorie, dat grote bouwvallige huis, hier op de Ring. Van mijn studeerkamer uit kon ik de schepen op de Oosterschede zien varen. Eind Januari zijn we verhuisd. Van dat huis is niets meer over. We werden net op tijd gewaarschuwd. U vraagt naar een willekeurige dag vóór de ramp. Dan hoorde je 's morgens om half negen de stemmen van de kinderen die naar school gingen. Daarna werd het stil. „Wat een rust," zei mijn vrouw dikwijls. Ik zocht een paar adressen uit, waar ik op bezoek zou gaan. Misschien was er die dag iemand vijftienvintig jaar getrouwd; daar ging ik dan eerst heen. Gewoonlijk liep ik even langs de klappank."

„De klappank, wat was dat?"

„Dat was de bank waar de ouden van dagen 's morgens bijeen kwamen. Hij stond bij de schilderswerkplaats van Dekker. Daar keuvelden de dorpsoude over dorp en dorpelingen, over de stand van de gewassen, over het land van Fletje, dat beter of slechter gedraaid was dan het land van Keeste en over de oude tijd, die altijd beter was dan de nieuwe."

„Waar sprak u zelf over als u op bezoek ging?"

„Dat hing van de mensen af bij wie ik kwam. Mijn pastorale taak zie ik als het doorboren van muren. Bij een boer sprak ik over de landbouw. Het gebeurde dan wel eens dat er geen woord over de Bijbel of kerk werd gezegd; ik kom zelf uit een boerenfamilie."

„Een maand na de ramp?" vraag ik.

„Alleen in Ouwkerk waren een-en-veertig mensen verdronken. Er kwam een bergingsdienst; een tijdlang had ik de leiding. Dag in, dag uit, maandenlang hebben we gezocht. We hebben twee-honderd-vijftig slachtoffers gevonden. Van Ouwkerk zijn er nog altijd vijftig zoek. Het was een verschrikkelijk maar noodzakelijk werk."

„Ik heb het gezien," zeg ik, „dat was in Oude Tonge. De identificatie in een garage. Het was erger dan Dachau." „Op een dag vond ik een jongetje," zegt dominee Kuyn. „Het leek op mijn

zootje; het was even oud. Toen ik daar overheen was had ik er geen last meer van."

„Wat deed u daarna?"

„In Rotterdam werd mijn dochtertje geboren, een ongelukkig kind. Ze ligt nu in een gipsbedje. Toen mijn vrouw vluchtte voor het water is ze gestruikeld. De omstandigheden voor de geboorte... u weet het wel. Er zijn meer rampkinderen. In het ziekenhuis in Zierikzee twee met open ruggetjes. Maar ik mag hoog hebben."

„Wat doe ik hier? denk ik. Wat? Laat ze met rust allemaal! Swenne, de zusters van Slager, de moeder die aan het bellekoord trekt, de zusters van „Nooit Gedacht", de levenden en de doden."

„Waar preekt u morgen over?" vraag ik.

„Over de berusting, die strijdbaarheid niet uitsluit," zegt dominee Kuyn. „Neemt u nog een sigaret."

Nooddorp

SLAGER brengt me naar het bootje. Dag juffrouw Jo, dag juffrouw Betje, dag juffrouw Marie. Ze doen me alle drie uitgeleide. Langs de dode linden loop ik naar de steiger. Daar is de dominee en de man van de Rijkspolitie, die ons in een vlet naar Zierikzee brengt. Want de kerkdienst is niet in Ouwkerk zelf, maar in het nooddorp aan het Beyersdijkje aan de andere kant van de polder, vlak bij Zierikzee. Nog eens het water, diep en ondiep, betoverend en gemeen, met de boerderijen erin en de meeuwen erboven.

„Zeg me," vraag ik ds Kuyn, „heeft de ramp ook haar goede kant?"

„Ja," zegt hij, „Men heeft ontdekt dat er hoger waarden zijn dan geld en goederen. Nu, na bijna tien maanden, is dat nog niet vergeten. Ik heb een man bij mij gehad die zei: Geloof, hoop en liefde zijn meer waard dan een gasformius. Ik heb al mijn bezittingen verloren en ik ben blij. Mag dat, dominee, mag ik bij zijn?"

„Iets van die blijheid vind ik terug in het nooddorp: een lange weg over een afgegraven dijk, barakken aan weerszijden en land, vruchtbaar land met vee. Er zijn weer kinderen, kinderen voor de ruiten en kinderen op straat, doende wat kinderen doen met een poppetwagen en een hoepel. Wasgoed wappert in de wind; fietsen bellen; een vliegtuig komt over. Midden in die barakkenstraat staat een boerderij, daarnaast een schuur. En in die schuur gaan we vanmorgen terkerke. Mensen uit het rampgebied, dichter bij huis, al, de benen gestrekt onder de eigen tafel. Zie, hoe men wuift naar de dominee. Hoor, hoe het orgel begint te spelen. Het is maar een schuur, met gaten in het strooien dak, maar „waar er twee of drie vergaderd zijn in Mijn naam, daar zal Ik zijn."

De deuren van de barakken gaan open. Het psalmenboek onder de arm komen de gelovigen naar buiten, elkander vriendelijk groetend. Eén voor één gaan ze de schuur in en schuiven ze in de banken. Het orgel zwijgt. Dominee Kuyn begint de dienst.